

AJUNTAMENT DE LES BORGES DEL CAMP

IV Premi Literari Sant Jordi 1993

**PREMI NARRACIÓ
MENCIÓ ESPECIAL**

Anecdotari 1936 - 1939 de Santiago Borràs Torres

ANECDOTARI DE LES BORGES DEL CAMP

1936-1939

ELS DINERS

Fins al juliol de 1936, la circulació monetària era normal: bitllets de banc, monedes de plata i xavalla de coure.

De seguida, la gent s'adonà que podria passar quelcom, i anava retirant la plata i el coure que queia a les seves mans.

Per aquelles dates, jugant a casa d'un amic que estava malalt, vaig veure, davall del llit, un orinal ple de monedes de 5 i 10 cèntims. L'any 1938, els duros de plata ja es compraven a quaranta pessetes la peça. En no existir moneda fraccionària, es feia difícil arrodonir comptes; les tendes proporcionaven uns vals de diferents imports per solucionar-ho. Només tenien validesa per a fer noves compres a les mateixes botigues. També s'emprà el procediment dels segells de correu per arranjar el canvi.

El nostre Ajuntament va ésser un dels pocs de Catalunya que imprimí paper moneda de petits valors: vint-i-cinc i cinquanta cèntims i una pesseta. Solament estaven acceptats a la vila.

L'anècdota fou que el caixer local, en signar els bitllets, hi ficava la seva empremta digital, per tal de tenir més seguretat i no es poguessin falsificar. Crec que són els únics al món, en la història de la numismàtica, que hi figura impresa la ditada del tresorer.

El darrer any, pràcticament no s'operava amb diners, tot era pel procediment de l'intercanvi. Comptades persones privilegiades s'assabentaren que existien certes sèries de bitllets del Banc d'Espanya en circulació, que estaven acceptades com a bones pel franquisme, amb el seu valor íntegre. El ciutadà humil i de bona fe ho ignorava. Un cop ocupat el poble, s'ordenà que tothom que tingués moneda la lliurés al banc, el qual retornava al propietari, els esmentats papers per considerar-los de curs legal. La resta se'ls quedava en escanvi d'un document on constava la numeració i el valor. No abonaren res.

Això ocasionà que la gent "espavilada", ja que tenia diners dels bons, pogués reemprendre la vida amb solidesa econòmica. La majoria quedaren pelats i amb problemes. Pocs dies abans de l'entrada dels "nacionals", un vaquer, que per cert vivia al mas de les Vaques i es guanyava la vida servint llet al poble, va vendre tot el seu bestiar. Quedà molt cofoi i embadalit del feix de bitllets que li donaren...., no n'hi havia ni un de bo. Pobre vaquerí!, restà immers en l'infortuni; endemés d'arruïnat patí la dissort de perdre dos fills a la guerra i, com a curull d'adversitats, a la seva muller la matà un llamp. Més malastrugança impossible. Ja vell, sempre repetia aquesta dita: "Antes me llamaban señor Juan, ahora me llaman Baturro y gracias".

VISCA RUSSIA!

Era el crit de guerra a la zona republicana. Quan passaven els combois de camions i els trens carregats de soldats i material bèl·lic cap al front, tot eren pintades i adornaments amb aquesta exclamació; juntament amb la falç i el martell. Per què aquest clamar entusiasta que desitjava llarga vida a una nació que no era la nostra? Un dels molts errors que ens arrossegà al fracàs.

També és veritat que els protagonistes de l'alçament pintaven arreu la creu gammada o esvàstica, ensenya i símbol alemany, però sempre estava rubricat amb un o tres "Viva España" o "Arriba España".

LES PÍNDOLES DEL DOCTOR NEGRIN

Així eren conegudes les lleties, savorós i nutritiu llegum que es consumí molt durant la guerra. Era importat des dels països de l'Est i pràcticament no faltava en cap calderada de ranxo pels soldats. També eren abundants en distribuir el racionament.

ETS UN FACCIÓS!

Era el mot que pronunciàvem la canalla al barallar-nos pels carrers, convençuts que era l'ofensa més gruixuda que podíem fer. Després canvià i dèiem: **ets un roig!** Així han estat sempre de pràctics els infants.

MINA DE SANT ISIDRE

Al diccionari republicà no tenia cabuda la paraula "sant". Hagneren de canviar el nom i es va dir: **Mina del camarada Isidre.**

EL RUC DE L'ALFRED

A les cinc de la matinada del dia 15 de gener de 1939, els pocs efectius militars que restaven a la vila, acompanyats d'un comandament local, passaren per les cases de pagesos que tenien animals de treball i, juntament amb el carro, se'ls emportaren per poder-se evacuar i sortir del poble. El trucar a la porta ocasionà reaccions de tota mena: qui, tot fent l'adormit, no contestà i així aconseguí de salvar la mula; d'altres que, prevenint-ho deixaren la bèstia al tros i, tot ensenyant l'estable buit, manifestaven que ja no en tenien i també qui, amb el fill amagat a casa per haver-se escapat del front, passà un mal tràngol i

donava tota classe de facilitats en assabentar-se que “solament” volien l’animal i el carro. En total se n’emportaren sis, un dels quals es recuperà dies després.

Aqueix dia quedà abandonat, deambulant pel poble, un ruc. Segurament requisat a algun camperol de les properes muntanyes veïnes del Priorat. Devien renunciar d’ell perquè, amb la seva parsimònia caminant, prompte els haurien atrapat. Com a ruc era gros, ja no era pollí, maimó en excés, de mitja edat, pelut, no havia estat mai esquilat, d’aparença senil, clapejat cendrós i blanc, amb cara de bondat i orelles grosses, molsudes, mig penjant.

D’acord amb les autoritats se’n va fer càrrec l’Alfred, un pagès de la vila que en tenia cura i el feia treballar, amb la condició que restés al servei del poble sempre que fos necessari. Durant molts anys va ser enganxat al carro per recollir les escombraries. També se l’anava a buscar per ajudar a tiranys quan hi havia alguna encallada. Un animal carregat de tendresa i paciència que els veïns arribàrem a apreciar i que era esmentat en moltes dites: Aquell que caminava amb desgana i apesarat, o tenia el clatell ple de llana, o els cabells se li tornaven blancs, o els pavellons auditius eren desenvolupats, o simplement anava mal forjat, alegrement era comparat amb el “ruc de l’Alfred”.

EL “SABÓ MOLL”

Era el malnom d’un personatge, saboner d’ofici, que vingué a Les Borges en plena guerra; la seva missió era fer sabor moll a les premses aprofitant oliasses, morques i olis dolents, juntament amb cendres riques en carbonats. (Tots sabem que el sabó fort es fa amb sosa càustica i no n’hi havia a causa que les fàbriques d’aquest compost químic estaven en zona franquista). Les bugaderes anaven al Portal i a la bassa de la Font portant un pot amb aquest lleixiu que feia molta escuma i netejava bastant.

Aquest home, el sabonaire, prompte s’emportà la fama que empaitava les dones, el seu xalar era anar al refugi quan estava atapeït de gent, en especial noies, i fer córrer la mà. En veure’l entrar, totes cridaven esparverades: “El Sabó Moll, El Sabó Moll!”... tot obrint-se pas i fugint cap a l’altra punta de refugi.

DEFUNCIONS

I ENTERRAMENTS

No tocaven les campanes, s’anunciava mitjançant un pregó. L’agutzil feia el toc de trompeta fúnebre, demostrant que el poble estava de dol. Amb veu greu i la gorra a la mà, en senyal de respecte, pregonava la nova de la defunció, el nom del finat i l’hora del sepeli. L’enterrament sortia de la casa del difunt, amb la caixa al coll de quatre veïns, amb tot l’acompanyament, pel camí més curt en direcció al cementiri. Les dones es quedaven a casa. A l’última casa del poble es col.locava el taüt damunt d’una tauleta. Al seu costat, i d’esquena a la paret, es situaven els familiars. La gent passava per davant del cap de dol, i

de la caixa, tot donant el seu condol. Recordo un enterrament en què hi anaven banderes republicanes, junt amb l'orquestra tocant marxes fúnebres. Devia ser una personalitat.

El taüt, per dur-lo sobre l'espatlla, era col·locat sobre un baiard i els brivalls anàvem al cementiri amb la taleia de tornar-lo al fuster que havia fet la caixa. Guanyàvem una pesseta, que era l'assignació d'aquest servei.

LA GANA

Durant la guerra i la postguerra es va passar gana. També hi hagué que patí fam. Els pagesos tinguérem el privilegi de poder omplir el plat i d'anar a dormir amb la panxa plena. Ja era molt!

A la majoria de cases hortolanes teníem: la cabra per la llet, les gàbies amb les seves llorigueres per la cria de conills, el corralet de gallines pels ous, la verdura del temps, els llegums per l'hivern, l'oli que procuràvem que no faltés, la bota del vi per l'any, les avellanes que servien per fer intercanvis amb altres coses necessàries per la vida, i la mica de blat o morenc que portàvem a moldre a un molí d'Arbolí, a fi de poder fer farinetes i bunyols. Vet aquí els motius de ser els privilegiats de la guerra.

El menestrals adinerats també anaven menjant. Els pobres la passaven magre. S'arribà a l'extrem que un d'ells anà a descolgar un cavall, el mateix dia de ser soterrat, per tallar-li una cuixa i poder-se fer un fart de carn tota la família. Aquest home morí d'un tip d'arròs el dia que obtingué el racionament per alimentar-se tot el mes.

Els que visqueren precàriament eren els de "la columna de la por", gent de bé de Reus i Tarragona que escolliren Les Borges com a lloc més segur, tant per les bombes com per la persecució que podien tenir a la seva ciutat. N'hi havia força; igual vivien al poble com en casetes i masies de les rodalies. Arribaren a menjar diferents tipus d'herbes. Per omplir l'olla anaven a les cases dels pagesos a pidolar les peladures de les faves tendres i els tronxos o fulles de bròquils i cols un cop treta la pinya. La gana era bastant general.

Varen existir períodes en què al poble hi havia força soldats, cada cos d'exèrcit tenia la seva administració i feia el seu ranxo; molts vilatans anaven a parar el plat per recollir menjar de la calderada, un cop servida la tropa.

Quan els trens ja no pogueren arribar al front de l'Ebre, a l'estació quedaren dos vagons de pa i corregué la veu que en donaven a qui anés a buscar-lo. Molts hi vàrem anar i, malgrat ser florit i sec, el trobàvem bo. El mateix passà amb uns vagons de bens que, després d'algunes hores d'espera, decidiren desembarcar-los perquè poguessin pasturar i abeurar. N'hi havia de morts i s'aprofitaren per menjar.

El període més llarg sense pa fou de cent dies, ja a la postguerra.

POLLS AL CAP

Això sí que anava a dojo! Tant rics com pobres, grans com petits, tots n'estàvem farcits. No existia cap insecticida contra els pols. Era normal veure una dona al llindar de la porta, amb el fill entre cames, regirant-li els cabells i matant-los a cops d'ungla. També anaven bé les pintes espesses que, apretant-les a la testa, els arrossegava i així s'aconseguia aclarir-los una mica.

N'hi havia quantitats industrials. Al col·legi fins i tot et queien damunt del paper quan escrivíem capbussats al pupitre. Els caps estaven plens de llémenes, o sigui dels ous que els pols dipositaven als cabells per reproduir-se. Era el que delatava més la misèria.

BAR FRANCO

Al començament de la guerra existia el cartell d'un bar amb aquesta denominació. En assabentar-se que el cap de la revolta tenia igual cognom, s'eliminà; durant molt de temps solament s'hi llegia BAR.

EL PONT DEL PUIG

Conforme anava cedint posicions, l'exèrcit republicà, complia l'ordre de destruir els ponts de les carreteres a fi i efecte que l'enemic trobés més impediments a la resolutiva marxa conqueridora. El pont del Puig es mantingué intacte. Per què? Si es mira sota, es veu el forat on van posar la càrrega de dinamita per fer-lo explotar, botaren foc a la metxa i féu llufa i sortí tot l'efecte de la matèria rompedora pel mateix orifici, quedant l'estructura intacta. Mala sort? Poca traça? Intencionalitat? Sabotatge? No se sabrà mai la veritat.

RADIO SEVILLA

Es van requisar tots els aparells de ràdio. En quedà algun i, d'amagat, s'escoltava Ràdio Sevilla, on parlava el general insurrecte Queipo de Llano, fent una versió de la guerra totalment diferent a allò que es deia per aquí.

LA FONT DEL TAPALLS

Avui no se li diu aquest nom: és la font de la Punta, instal·lada quan es va fer la placeta, l'any 1937. Abans solament hi havia l'enllaç de l'antic camí de Riudoms amb la carretera, estava unit per un curt vial de carro. Les oliveres arribaven a pocs pams de l'entrada principal del jardí de la Torre Sans.

La finca era de cal Coder i s'hi podien veure uns cartells on deia que estava confiscada i passava a ser propietat dels jornalers. Durant la revolta la varen conrear i n'arreplegaven els fruits i verdures que, amb el seu treball, produïa. Foren vàries les finques que durant aquests tres anys s'exploren per aquest procediment.

Per què la font del Tapauls? La va batejar el poble. Des del començament de la guerra civil, els governants i autoritats estaven obcecats en produir destrosses i desgavells: l'església, l'ermita, el convent de les monges, cinc campanes, morts, persecució, confiscació... i arribà el dia que volgueren lluir-se fent quelcom de bé pel poble: una plaça, una font i els bancs de l'ermita pintats de verd col·locats al voltant. Una bona millora. Però el poble, que és qui valora el comportament d'aquell qui mana, assumí el padrinatge d'aquest bateig posant-li el nom de "la font del Tapauls". Una font nova per tancar els ulls a totes les maleses i atzagaiades. Si mai es posa nom a aquest indret, proposo que sigui aquest, ja que és el primer que tingué i, en tot temps, s'ha de respectar la veu popular.

CAP A RUSSIA!

Va córrer el rumor que tots els infants seríem deportats a Rússia. Pobres mares el que arribaren a patir! D'alguns altres llocs d'Espanya sí que se n'emportaren; de les nostres contrades no en tinc notícia de cap cas.☞

UN HOME MORT A LA RIERA

El mas d'en Tarrats estava ocupat per alts comandaments, un dels quals va ser el Comissari Tito que, més tard, va ser proclamat cap d'estat del seu país: Iugoslàvia. A aquest militar se'l podia veure sovint al Bar Emilio, prenent el vermut, tot tibet i empolainat. Disposava de xofer particular i cotxe Mercedes. L'esmentada masia semblava un fortí, amb llocs de guaita les 24 hores del dia.

Un cop trencat el front de l'Ebre, la desmoralització de les tropes republicanes era total. Els soldats, a la primera ocasió, s'escapaven en direcció a casa. No anaven mai per carretera, sempre per camins o drecceres. Un desertor passava per la riera, tot just apuntava o clarejava el dia, els sentinelles el descobriren, dispararen i el varen matar. L'enterraren allí mateix. Un temps després baixà una rierada i el descolgà. El trobà el Jaume Mariné i Roigé (Jaume de les Cabres) quan estava pasturant. Aquest pròfug devia tenir 37 anys: era de la quinta del 22.

Segons m'explicà el pare, estaven junts al Coll de Balaguer, tot fent fortificacions, quan un grupet de companys decidiren marxar, de vesprada, cap a casa, a peu. Durant el trajecte ja se n'anaven quedant. A Les Borges arribaren ells dos sols.

S'acomiadaren a la riera, a prop del mas d'en Sec: el pare en direcció a la caseta de les Canaletes on estaven la família, ell riera amunt, ja que era de Capafons, La Febró o Farena. No hi pogué arribar. El pare sentí els trets una estona després de separar-se'n; ja va pensar el pitjor.

MOSSÈN JOAN ANGLÈS

El penúltim vicari que ha tingut la parròquia. Passà part de la contesa ocult a ca la Genoveva, vídua amb el fill a la guerra. Ho sabia poca gent, molts s'ho pensaven. Els "enterats" ajudaven a aquesta bona dona; qui ho suposava també era generós. Deia Missa en la intimitat. Ell va ser qui celebrà la primera Missa el dia de l'entrada dels "nacionals", a la carretera, allí on actualment hi ha la cabina telefònica. Era diumenge. Per Sant Antoni Abat, Festa Major, mossèn Joan va dir missa de campanya al Replà; la mesa estava recolzada a la portalada de l'església, l'interior de la qual s'hagué de netejar a fons abans d'obrir-la al culte, ja que s'havia habilitat per estable d'animals i els seus excrements deixaren molta fetor.

EL "PIOJO VERDE"

Era la tardor de 1939: la guerra estava acabada. Pel poble s'escampà la notícia que a la caseta del Punyalot (situada a la partida de l'Horta Nova, on no hi vivia ningú i que havia servit d'habitatge dels guardabarreres d'un camí veïnal al seu pas per la via del tren) s'hi trobava un home mort. Ja era fosc quan s'organitzà l'anada a buscar-lo. Amb una llitera col·locada a dalt del carro de l'Hostal i la llum d'atxes, fou traslladat als baixos de la Societat, local que els franquistes varen apoderar-se per ésser considerat el centre polític d'esquerres del poble.

Allí se li practicà l'autòpsia i, previ reconeixement, es dictaminà la causa de la mort com a produïda per la picada del "piojo verde". Avui en dia la gent gran encara coneix aquell indret com "la casilla del piojo verde". És l'única vegada que he sentit dir que una persona s'havia mort per aquest motiu.

He procurat documentar-me i puc afirmar que existeix aquest paràsit i que la persona que rep la seva fiblada degenera en una malaltia semblant al tifus. No és contagiosa. Les rates són les transmissores d'aquesta diminuta cuca virulenta. (Ara m'estic llegint un llibre de la Batalla de l'Ebre i, endemés de les moltes baixes produïdes per accions de guerra, fa esment de l'estrall ocasionat pel "parásito verde").

Com a mesura de prevenció i per evitar la propagació d'aquesta marfuga o epidèmia, els serveis de sanitat, juntament amb les autoritats, dictaren un ban que obligava als xiquets de sis a catorze anys a pelar-se el cap al zero, amb l'amenaça que, qui no ho fes, se li trauria el racionament i no podria anar a l'escola ni a cap local públic. Davant aquesta ordre tots vàrem passar per la barberia a rapar-nos el cap. Potser quedà un sol noi al poble sense

pelar-se: el Miquel. Ja feia fresca i ens tapàvem la closca amb una boina. Érem la riota dels pobles veïns. Nosaltres dèiem que també calia esquilar a les xiquetes, ja que e lles, amb el cabell llarg, eren més propenses d'èsser portadores d'aquest fatídic poll. No ens escoltà ningú. Tornà a créixer el pèl i aquí s'acabà la història.

UN BASTÓ A LA BOCA

Tots els infants sortíem de casa amb un bastonet de quatre dits de llargada penjat al coll i advertits que, en cas de bombardeig, ens l'havíem de ficar a la boca, entre les dents, ja que existia l'opinió que, en explotar una bomba a prop, si no tenia sortida l'aire dels pulmons, podies reventar de dins. A manca de bastó ens hi posàvem els dits. L'important era mantenir la boca oberta.

NO PASSARAN!...

Era un crit, en to afirmatiu, que es repetia constantment i a tothora. I varen passar!